



Małgorzata Balwicka-Szczyrba  
dr hab., prof. UG  
Uniwersytet Gdański  
e-mail: malgorzata.balwicka@prawo.ug.edu.pl  
ORCID: 0000-0002-7981-5602



## Rozważania nad wsparciem osób starszych w obrocie cywilnoprawnym<sup>1</sup>

### Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi przyczynek do badań nad optymalnym modelem wsparcia osób starszych w aspekcie ich uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym, a w szczególności w płaszczyźnie zdolności tychże osób do czynności prawnych i ewentualnej pomocy przy dokonywaniu takich czynności. Celem pracy jest określenie wstępnych wskazówek dotyczących takiego modelu przy założeniu, że system prawny powinien zapewnić możliwość szerokiego korzystania przez osoby starsze z nowatorskich i dostosowanych do ich rzeczywistych potrzeb narzędzi prawnych wspierających ich czynne uczestnictwo w obrocie prawnym. W pracy zastosowano metodę badawczą dogmatycznoprawną oraz w prawnoporównawczą. Proponowane w niniejszym opracowaniu działania zakładają, po pierwsze, rozważenie zaniechania stosowania wobec osób starszych instytucji ubezwłasnowolnienia całkowitego, która uniemożliwia ich uczestnictwo w obrocie cywilnoprawnym, po drugie, wprowadzenie w płaszczyźnie kształtowania sytuacji prawnej osób starszych pierwszeństwa rozwiązań wyprzedzających, opartych na instytucji przedstawicielstwa, a dokładnie pełnomocnictwa prewencyjnego (opiekuńczego). Nowatorskie unormowania powinny zostać oparte na

<sup>1</sup> Niniejsza publikacja została przygotowana w ramach projektu OPUS 22 NCN, tytuł: Zdolność do uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym osób starszych. Instytucje wsparcia – perspektywa prawna, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, numer umowy: UMO-2021/43/B/H55/00916.

paradygmacie, zgodnie z którym państwo ma być strażnikiem praw, a nie decydem w zakresie kształtowania sytuacji osób starszych w obrocie cywilnoprawnym, a w konsekwencji działania instytucji państwa muszą mieć charakter ostateczny.

**Słowa kluczowe:** osoby starsze, wsparcie osób starszych, uczestnictwo osób starszych w obrocie prawnym, zdolność do czynności prawnych

## Wprowadzenie

Nieustannie wzrastająca liczba osób starszych skłania do podjęcia refleksji nad sytuacją prawną tej grupy społecznej. Z uwagi na to, że problem starzenia się społeczeństw dotyczy zwłaszcza krajów rozwiniętych, refleksja ta nie powinna być zawężona tylko do realiów polskich, a uwzględniać trendy światowe, w tym działania podejmowane w innych krajach.

Dla określenia skali problemu warto przytoczyć badania statystyczne. W ich świetle w 2100 roku polska populacja ludzi w grupie poniżej 65. r.ż. ma wynosić tylko 66,1% całego społeczeństwa<sup>2</sup>. Jest to istotny spadek osób zaliczanych do ludzi młodych, grupa ta bowiem w 2020 roku stanowiła szacunkowo 81,8% społeczeństwa. Niepokój budzą także analizy zdrowia Polaków. Według badania samooceny zdrowia osób w grupie powyżej 65. r.ż. w 2019 roku tylko 20,9% kobiet i 27,4% mężczyzn określiło swój stan zdrowia jako dobry albo bardzo dobry, z kolei jako zły albo bardzo zły oceniło go kolejno 33,1% i 27,3%<sup>3</sup>. Powyższe dane ukazują zjawisko pogarszania się stanu zdrowia w miarę postępującego starzenia się. Nie budzi przy tym wątpliwości, że proces starczy zwiększa częstotliwość występowania stanów chorobowych związanych z podeszłym wiekiem i wpływem czynników ryzyka. Wspólną cechą tychże schorzeń jest przewlekłość, która stopniowo prowadzi do pogorszenia stanu zdrowia i wywołuje różnego rodzaju niepełnosprawności, od niepełnosprawności ruchowych, a także tych związanych z pogarszającym się samopoczuciem, do niepełnosprawności natury psychicznej czy mentalnej. W konsekwencji zauważalny jest postępujący wzrost uzależnienia od innych osób starzejących się<sup>4</sup>.

2 Sporna i trudna do ustalenia jest granica starości w ujęciu obiektywnym. Najczęściej przyjmuje się wiek 60 lat bądź 65 lat – zob. m.in. A. Malarewicz-Jakubów, *Wsparcie prawne osób starszych*, Warszawa 2017, s. 15–17.

3 <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/ageing> (dostęp 1.12.2021). Na temat problemów z definiowaniem starości zob. także B. Mikołajczyk, *Międzynarodowa ochrona praw osób starszych*, Warszawa 2012, s. 32.

4 Zob. A. Malarewicz-Jakubów, op. cit., s. 18.

W związku z powyższymi tendencjami osoby starsze zaliczane są do kategorii *vulnerable adults*. Z uwagi na ich zauważalną „wrażliwość”, „słabość” i „podatność” wymagają wzmożonej ochrony, lecz także odpowiedniego wsparcia. Wskazuje się, że *vulnerable adults* to osoby dorosłe nieposiadające osobistej zdolności do ochrony swoich interesów<sup>5</sup>. Owa niezdolność może wynikać ze zróżnicowanych przyczyn, w tym fizycznych, psychicznych i mentalnych<sup>6</sup>. Z jednej strony zauważa się, że *vulnerability* jest rzeczą ludzką i w pewien sposób dotyczy każdego, z drugiej, że człowiek w określonej sytuacji życiowej staje się bardziej wrażliwy<sup>7</sup>. Chociażby z tego powodu wsparcie osób starszych także w życiu społecznym jest rekomendowane przez WHO<sup>8</sup>.

Rozważania podjęte w niniejszym opracowaniu mają na celu zaproponowanie działań o charakterze prawnym umożliwiających osobom starszym jak najdłuższe i najpełniejsze uczestnictwo w obrocie cywilnoprawnym, przy zachowaniu zdolności tychże osób do dokonywania czynności prawnych. Poddane analizie zostaną także działania o charakterze wspierającym, przy czym wskazówki dotyczące modelu prewencyjnego ukazane zostaną na przykładzie niemieckiej instytucji *Vorsorgevollmacht* (pełnomocnictwa opiekuńczego, prewencyjnego), która może mieć charakter wzorcowy dla polskiego ustawodawcy. Przedstawione w niniejszym opracowaniu wskazówki stanowią przyczynek do dyskusji nad rozwiązaniami prawnymi, które mogłyby zostać wprowadzone w polskim porządku prawnym.

We wstępie należy przyjąć, że system prawny powinien zapewnić możliwość szerokiego korzystania przez osoby starsze z nowatorskich i dostosowanych do ich rzeczywistych potrzeb narzędzi prawnych wspierających ich uczestnictwo w obrocie prawnym, przy zachowaniu zdolności tychże osób do czynności prawnych.

---

5 Tak I. Curry-Sumner, *Protection of Vulnerable Adults, European added value of an EU legal instrument on the protection of vulnerable adults*, Brussels 2016, s. 6. Zob. także J. Herring, *Vulnerable adults and the law*, Oxford 2016.

6 Przykładowo, w świetle założeń polityki stanu Washington *Aging and Long-Term Support Administration, vulnerable adults* to osoba powyżej 60. roku życia lub starsza z fizyczną, psychiczną lub mentalną niezdolnością do dbania o siebie. Zob. [www.dshs.wa.gov](http://www.dshs.wa.gov) (dostęp 1.12.2021).

7 Zob. J. Herring, op. cit., s. 8.

8 I. Araujo de Carvalho, J.Epping-Jordan, A.M. Pot, E. Kelley, N. Toro, J.A. Thiyagarajan, J.R. Beard, *Organizing integrated health-care services to meet older people's needs*, „Bulletin of the World Health Organ” 2017, vol. 95 (11), s. 756–763, doi:10.2471/BLT.16.187617.

## Wskazówki konstrukcyjne nowoczesnego modelu

Dokonując rozważań dotyczących sytuacji prawnej osób starszych, w kontekście zdolności do ich uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym, warto dokonać pewnych ocen o charakterze wprowadzającym, a także sformułować wstępne postulaty i wskazówki. Ich celem jest wypracowanie w późniejszym etapie prac nad optymalnym modelem ochronnym takich rozwiązań szczegółowych, które będą realizować określone stanowiska, wartości i trendy.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że kodeksowe regulacje prawne skutkujące ograniczeniem zdolności do czynności prawnych bądź jej pozbawieniem tworzono w odmiennej sytuacji demograficznej, gdzie starzenie się społeczeństwa nie było zjawiskiem dominującym. Unormowania te istotnie wpływają na sytuację osób z dysfunkcjami, w tym na osoby starsze. Skutecznie zastosowana instytucja ubezwłasnowolnienia całkowitego powoduje bowiem wykluczenie z obrotu cywilnoprawnego. Wobec obecnego trendu związanego ze starzeniem się społeczeństwa regulacje te jawią się jako przestarzałe, nieodpowiadające oczekiwaniom społecznym i „nieidące z duchem czasu”<sup>9</sup>. W świetle nowoczesnych trendów nie wydaje się aksjologicznie uzasadnione stosowanie instytucji ubezwłasnowolnienia całkowitego wobec osób starszych.

Nowatorskie rozwiązania prawne adresowane do osób starszych oparte są na nowym paradygmacie. Zakłada się, że państwo musi być strażnikiem praw, a nie decydem w zakresie sytuacji tychże osób. W konsekwencji działania instytucji państwa powinny mieć charakter ostateczny, a priorytet należy nadać autonomii woli jednostki<sup>10</sup>. Należy bowiem przyjmować, że odpowiednio pokierowana i wsparta osoba starsza jest równoprawnym uczestnikiem obrotu cywilnoprawnego, a także, że ma ona możliwość dokonywać czynności prawnych w jak najszerszym zakresie, według swego uznania, w granicach obowiązujących ram prawnych.

W konsekwencji należy założyć, że osoby starsze to grupa społeczna, która wobec zmieniających się realiów i trendów na świecie chce jak najdłużej i jak najpełniej uczestniczyć w obrocie cywilnoprawnym, a nie być z niego wykluczana. Ta grupa społeczna potrzebuje zatem przede wszystkim wsparcia i pomocy, co świadczy o tym, że dotyczące jej rozwiązania prawne powinny mieć charakter wspierający,

9 Tak m.in. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, *Instytucja ubezwłasnowolnienia w świetle Konstytucji RP oraz Konwencji OZN o prawach osób niepełnosprawnych*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. XL, s. 166.

10 Zob. K.O. Bergmann, B. Pauge, H.-D. Steinmeyer, *Medizinrecht, Kommentar zu § 1896 BGB, teza I.2*, Baden-Baden 2018; R. Dinerstein, E.G. Grewal, J. Martinis, *Emerging international trends and practices in guardianship law for people with disabilities*, „ILSA Journal of International & Comparative Law” 2016, vol. 22, s. 436.

a nie wykluczający w aspekcie uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym<sup>11</sup>. Rozwiązania te powinny zapewnić jak najlepszą jakość życia osób starszych, dając długotrwałą możliwość samorealizacji w podejmowanych działaniach natury prawnej.

W świetle powyższego zasadne jest stwierdzenie, że rozwiązania prawne, bez szczególnie uzasadnionego powodu, nie mogą pozbawiać określonej grupy osób uprawnień wynikających z człowieczeństwa, a prawo do uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym stanowi podstawowe prawo osób starszych. W tym miejscu warto przywołać np. artykuł 12 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (dalej: KPON), sporządzonej w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 roku, który wprowadza gwarancję zdolności prawnej osób z niepełnosprawnościami na równi z innymi podmiotami i to we wszystkich aspektach życia. W nauce trafnie zauważa się przy tym, że użyte w art. 12 ust. 2 KPON pojęcie *legal capacity* w polskim przekładzie zostało sformułowane w sposób niewłaściwy jako zdolność prawna. Określenie to, biorąc pod uwagę pełną treść art. 12 KPON, odnosi się nie tylko do płaszczyzny statycznej podmiotowości, lecz także płaszczyzny dynamicznej, a więc obejmuje zarówno zdolność prawną, jak i zdolność do czynności prawnych<sup>12</sup>.

Opracowując i wprowadzając do systemu prawnego nowoczesne instytucje wsparcia osób starszych w obszarze ich uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym, należy wzorować się na rozwiązaniach tych państw, w których proces starzenia się społeczeństwa zaszedł wcześniej i które wypracowały/przetestowały odpowiednie rozwiązania prawne. Skoro bowiem pewien system już działa i to z dobrym skutkiem, warto implementować choć niektóre jego elementy, dostosowując do specyfiki systemu prawnego polskiego. Dobrym wzorem wydaje się system prawny Niemiec. W kraju tym liczba osób starszych z demencją wynosi według szacunków 1,2 miliona; oczekuje się, że w ciągu najbliższych 30 lat podwoi się<sup>13</sup>. Przyjęte narzędzia prawne wsparcia osób starszych zapewniają skuteczną ochronę tej grupy osób. Niemiecka instytucja pełnomocnictwa opiekuńczego *Vorsorgevollmacht* zostanie ukazana w dalszej części niniejszego opracowania jako wyrażająca postulowane zasady prewencyjnego modelu wsparcia osób starszych.

Pracując nad rozwiązaniami dotyczącymi wsparcia osób starszych, należy także zadbać o ich spójność z prawem międzynarodowym, w tym Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych, której Polska jest stroną. Trzeba przy tym zauważyć, że

11 Tak M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, op. cit., s. 166.

12 M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, op. cit., s. 152. Zob. też na ten temat M. Zima-Parjaszewska, *Artykuł 12 Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami a ubezwłasnowolnienie w Polsce*, „Studia Prawnicze” 2013, nr 2, s. 79–101.

13 K.O. Bergmann, B. Pauge, H.-D. Steinmeyer, *Gesamtes Medizinrecht, Kommentar zu § 1896 BGB, teza I.1*, Baden-Baden 2018.

obecnie nie ma konwencji międzynarodowej, która byłaby przeznaczona *stricte* dla osób starszych, prace w tym zakresie zostały podjęte. W konsekwencji, przyjmując szerokie rozumienie niepełnosprawności<sup>14</sup>, za osoby niepełnosprawne należy uznać także osoby z niepełnosprawnościami wynikającymi z procesu starczego, a zatem gwarancje KPON znajdują zastosowanie również do tej grupy osób.

Badając założenia w zakresie wsparcia osób starszych w obrocie cywilnoprawnym, warto co najmniej w celach badawczych wyodrębnić tzw. prawo senioralne (w Niemczech tzw. *Seniorenrecht*, w USA – *elder law*). Normy prawne prawa senioralnego powinny być oparte na klarownych i prostych, a więc zrozumiałych dla seniorów rozwiązaniach<sup>15</sup>. Wyodrębnienie prawa senioralnego umożliwi poddanie wszystkich regulacji prawnych spójnym paradygmatom. Pozwoli także w sposób całościowy spojrzeć na instytucje dedykowane osobom starszym przez system prawny.

W ramach zagadnień wprowadzających nie można pominąć, że prace nad zmianą prawnych rozwiązań w obszarze zdolności do czynności prawnych toczyły się podczas opracowywania projektu nowego kodeksu cywilnego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego, działającą przy Ministrze Sprawiedliwości w 2015 roku. Prace te nie zostały zakończone z uwagi na rozwiązanie tejże Komisji. Przygotowany w 2015 roku projekt miał na celu m.in. zniesienie instytucji ubezwłasnowolnienia w jej obecnym kształcie i zastąpienie jej instytucją opieki, która w znacznie mniejszym stopniu ingerowałaby w zdolność do czynności prawnych osoby niepełnosprawnej, a także uregulowanie pełnomocnictwa opiekuńczego<sup>16</sup>. Warto zatem powrócić do owoców tychże prac i poddać je ponownej dyskusji<sup>17</sup>.

## **Rekomendowane kroki dotyczące wprowadzenia modelu wsparcia osób starszych**

W celu wprowadzenia do polskiego porządku prawnego nowych rozwiązań dotyczących wsparcia osób starszych w zakresie ich uczestnictwa w obrocie prawnym należy rozważyć podjęcie poniższych kroków.

---

14 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych w art. 1 zalicza do grona osób niepełnosprawnych osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, lecz także psychiczną, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym na zasadzie równości z innymi osobami.

15 Na konieczność tworzenia rozwiązań *aged-friendly* zwraca uwagę B. Mikołajczyk, op. cit., s. 29.

16 Zob. szerzej M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, op. cit., s. 164.

17 Do dalszej dyskusji zachęca P. Machnikowski, *Pełnomocnictwo opiekuńcze w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w latach 2012–2015*, „Rejent” 2016, nr 5, s. 59.

Po pierwsze, warte rozważenia jest odejście od modelu opartego na stosowaniu instytucji ubezwłasnowolnienia uregulowanej w art. 13 i 16 k.c.<sup>18</sup> Z uwagi na to, że ubezwłasnowolnienie całkowite pozbawia daną osobę zdolności do czynności prawnej, sprawiając, że podjęta przez nią czynność tego typu jest z zasady nieważna, jest ono instytucją dyskryminującą. Nie spełnia zatem nowoczesnych standardów ochronnych i pomocowych wobec osób z niepełnosprawnościami<sup>19</sup>. Wymaga odnotowania, że w ustawodawstwach obcych widoczne są wyraźne trendy rezygnacji z instytucji ubezwłasnowolnienia. Taki kierunek zmian legislacyjnych powinien zostać przyjęty także w ramach ustawodawstwa polskiego. Ubezwłasnowolnienie zostało zniesione w Niemczech wraz z nowelizacją przepisów o opiece w 1992 roku, podobnie stało się w systemie prawnym austriackim i francuskim. Taką tendencję należy dostrzegać także na obszarach byłych państw tzw. bloku wschodniego (przykładowo ubezwłasnowolnienie zniesione zostało w Gruzji<sup>20</sup>). Wraz z likwidacją instytucji ubezwłasnowolnienia modyfikacji wymagać będzie instytucja opieki, np. poprzez możliwość jej ustanowienia na czas określony czy jedynie do niektórych spraw.

Rekomendowanym działaniem jest wypracowanie nowoczesnego modelu wsparcia osób starszych. Przy czym za nowatorskie rozwiązania prawne należy uznać takie, które polegają na zastąpieniu instytucji ubezwłasnowolnienia modelem wspomaganego podejmowania decyzji (tzw. *supported decision-making*)<sup>21</sup>. Przeciwnieństwem takiego nowatorskiego modelu są instytucje oparte na tzw. *substitute decision-making*, tj. zastępczym podejmowaniu decyzji<sup>22</sup>. Z uwagi na to, że w obcych porządkach prawnych można wyróżnić zróżnicowane instytucje wsparcia, które można podzielić na instytucje antycypacyjne (wyprzedzające wytworzenie się faktycznego wyłączenia możliwości samodzielnego uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym), a także instytucje następcze (gdy dana sytuacja już powstanie i potrzebna jest interwencja)<sup>23</sup>, priorytet warto nadać rozwiązaniom wyprzedzającym, a zwłaszcza tym opartym na modelu przedstawicielstwa. Tego

18 Zob. szerzej M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, op. cit., s. 151 i n.

19 Ibidem, s. 166.

20 Zob. M. Szwed, *Likwidacja konstrukcji ubezwłasnowolnienia w Gruzji po wyroku Sądu konstytucyjnego z 8 października 2014 r.*, „Przegląd Legislacyjny” 2017, nr 1, s. 71.

21 W nauce polskiej postulat taki formułują m.in. M. Domański, *Ubezwłasnowolnienie w prawie polskim a wybrane standardy międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 17, s. 11; M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, op. cit., s. 166; U. Ernst, *Ubezwłasnowolnienie*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2010, nr 4, s. 31.

22 Zob. na ten temat M. Domański, op. cit., s. 10.

23 Zob. szerzej M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, op. cit., s. 164–165.



rodzaju regulacje prawne przygotowywałyby daną osobę na wypadek zaistnienia ograniczeń po jej stronie, wtedy, gdy jeszcze ich nie ma. Tym sposobem ochrona prawna na przyszłość kreowana byłaby w sposób świadomy i przewidujący, a także autonomiczny.

Dobrym przykładem jest niemiecka instytucja pełnomocnictwa opiekuńczego (prewencyjnego) *Vorsorgevollmacht*. Pełnomocnictwo opiekuńcze nie zostało w BGB uregulowane kompleksowo, należy je uznać za szczególny rodzaj pełnomocnictwa<sup>24</sup>. W ramach wprowadzenia warto wskazać, że ustawodawca niemiecki zainicjował modyfikację rozwiązań prawnych odnoszących się do opieki i innych instytucji pomocowych ustawą o opiece z 12 września 1990 roku, która weszła w życie 1 stycznia 1992 roku. Spowodowała ona zmiany w niemieckim prawie rodzinnym zwane reformą stulecia, z uwagi na zauważalne istotne i korzystne skutki dokonanej reformy. Wprowadzone wskazaną ustawą pełnomocnictwo opiekuńcze jest udzielane na wypadek, gdyby w przyszłości z powodu zaburzeń psychicznych mocodawca stał się niezdolny do samodzielnego podejmowania czynności<sup>25</sup>. Niemieckie pełnomocnictwo opiekuńcze upoważnia zatem do działania, gdy dana osoba nie jest już w stanie samodzielnie prowadzić niektórych swoich spraw. Może to być np. dokonanie czynności bankowych, ubezpieczeniowych czy czynności związanych z korzystaniem przez seniora z domu opieki społecznej. Pełnomocnictwo to ma więc charakter zabezpieczający i może zacząć obowiązywać dopiero w momencie, gdy osoba udzielająca pełnomocnictwa nie jest w stanie samodzielnie regulować czynności prawnych. Opiera się na szczególnym zaufaniu w stosunku do osoby pełnomocnika.

### **Ogólne założenia prewencyjnego modelu wsparcia osób starszych na przykładzie niemieckiego pełnomocnictwa opiekuńczego *Vorsorgevollmacht***

Nowatorski model wsparcia osób starszych o charakterze wyprzedzającym powinien opierać się na założeniach, które poczynione zostaną na przykładzie rozwiązań niemieckich, w tym zwłaszcza na przykładzie instytucji pełnomocnictwa opiekuńczego *Vorsorgevollmacht*. Wydaje się, że instytucja ta może stanowić dobry wzór dla polskiego modelu.

---

24 B. Knittel, *Die Vorsorgevollmacht. Was darf der Bevollmächtigte?*, München 2019, s. 12.

25 Por. P. Machnikowski, op. cit., s. 50.



## **Oparcie rozwiązań prawnych dedykowanych osobom starszym na pierwszeństwie woli osoby zainteresowanej oraz na działaniu jej samej, przy jedynie pomocniczej roli instytucji państwowych**

Niemiecka instytucja *Vorsorgevollmacht* oparta jest niewątpliwie na autonomii woli podmiotu. Zgodnie z § 1896 ust. 2 i 3 BGB opiekun może być wyznaczony przez sąd jedynie wtedy, gdy nie został ustanowiony pełnomocnik opiekuńczy bądź jego zakres byłby niewystarczający. Należy zatem akcentować pomocniczą rolę sądu i instytucji opiekuna wyznaczanego przez sąd, przy pierwszeństwie uregulowania sytuacji prawnej danej osoby poprzez udzielenie pełnomocnictwa. Pełnomocnictwo opiekuńcze ma charakter prewencyjny i wyprzedzający i jest zależne od woli zainteresowanego, jest to więc tzw. pełnomocnictwo „na wypadek”.

Powyższe rozwiązanie jest związane z trendem odciążania instytucji państwowych w sprawach, które mogą zostać uregulowane przez samą osobę zainteresowaną. Odciążenie instytucji państwowych, w tym sądów, gdzie postępowania sądowe są z zasady długotrwałe, korzystnie wpływa na obrót cywilnoprawny. Oddanie spraw w ręce samych zainteresowanych przenosi także odpowiedzialność za ewentualne niepowodzenia na podmioty, które udzieliły pełnomocnictwa. To one ze szczególną rozważą ponoszą bowiem konsekwencje udzielenia pełnomocnictwa takiej, a nie innej osobie. Instytucje państwowe mogą jedynie sprawować nadzór nad funkcjonowaniem ustalonego modelu wsparcia.

Należy podkreślić, że system wsparcia wykorzystujący instytucję pełnomocnictwa opiekuńczego jest rozwiązaniem tańszym, pozwala bowiem w wielu przypadkach nie wchodzić na drogę sądową, a przez to uniknąć kosztów postępowania lub je ograniczyć.

### **Niewykluczający charakter instytucji dedykowanych osobom starszym**

Ustanowienie pełnomocnika opiekuńczego *Vorsorgevollmacht*, tak jak każdego rodzaju pełnomocnictwa, nie wyłącza danej osoby z udziału w obrocie cywilnoprawnym, nie wpływa bowiem na zdolność ani możliwość uczestnictwa w nim. Osoba, dla której ustanowiono pełnomocnika, może samodzielnie dokonywać czynności prawnych. W konsekwencji rozwiązanie to w pełni uwzględnia autonomię woli jednostki<sup>26</sup>. Realizuje zatem postulat utrzymania osoby starszej w obrocie cywilnoprawnym jak najdłużej, przy zapewnieniu jej wsparcia w razie konieczności.

---

<sup>26</sup> Zob. U. Becker, *Guardianship and Social Benefit Law*, w: M. Arai, U. Becker, V. Lipp, *Adult Guardianship Law for the 21st Century*, Baden-Baden 2011, s. 27.

## Szybkość i łatwość rozwiązań prawnych dedykowanych osobom starszym

Unormowania prawne odnoszące się do niemieckiego pełnomocnictwa opiekuńczego cechuje klarowność i prostota. Już sama forma tego pełnomocnictwa może być dowolna, chyba że dotyczy czynności, które wymagają formy szczególnej. Zalecana jest jednak forma pisemna, zwłaszcza z uwagi na możliwość rejestracji pełnomocnictwa<sup>27</sup>. Wskazuje się, że banki uznają z reguły pełnomocnictwa prewencyjne, które są spisane tylko na ich własnych formularzach lub te poświadczane przez notariusza<sup>28</sup>. Należy także zauważyć, że do zarejestrowania pełnomocnictwa w Centralnym Rejestrze Pełnomocnictw wymagana jest odpowiednia forma pełnomocnictwa.

W celu udzielenia pełnomocnictwa prewencyjnego *Vorsorgevollmacht* można skorzystać z formularza (blankietu), a w nim wypełnić rubryki, jedynie odpowiadając „TAK/NIE”. Takie rozwiązanie jest zdecydowanie korzystne z uwagi na jego prostotę<sup>29</sup> i zaspokaja oczekiwania osób starszych w zakresie łatwości i klarowności korzystania z instytucji im dedykowanych.

## Elastyczność rozwiązań prawnych dedykowanych osobom starszym

Na zdecydowaną aprobatę zasługuje elastyczność niemieckich rozwiązań. Omiawiane pełnomocnictwo opiekuńcze *Vorsorgevollmacht* jest z reguły pełnomocnictwem generalnym (ogólnym), choć może być ograniczone do danej grupy czynności. Szeroki model wsparcia pełnomocnika prewencyjnego może obejmować sprawy majątkowe i niemajątkowe (np. dotyczące majątku, ale też np. dotyczące zdrowia). Zakres pełnomocnictwa zależy od woli udzielającej go osoby, a w konsekwencji narzędzie to dostosowuje się do sytuacji prawnej jednostki, jej oczekiwań. Jest to zatem rozwiązanie elastyczne, dopasowane do sytuacji danej osoby i jej potrzeb.

---

<sup>27</sup> B. Knittel, op. cit., s. 15.

<sup>28</sup> Rheinland Pfalz, *Opieka prawna z objaśnieniami dotyczącymi pełnomocnictwa prewencyjnego*, s. 16, [https://lsjv.rlp.de/fileadmin/lsjv/Dateien/Aufgaben/Behinderte\\_Menschen/Rechtliche\\_Betreuung/rechtliche\\_Betreuung\\_polnisch.pdf](https://lsjv.rlp.de/fileadmin/lsjv/Dateien/Aufgaben/Behinderte_Menschen/Rechtliche_Betreuung/rechtliche_Betreuung_polnisch.pdf) (dostęp 1.12.2021).

<sup>29</sup> Zob. wzory pełnomocnictw opiekuńczych zawarte w B. Knittel, op. cit., s. 33 i n.

## Profesjonalizacja rozwiązań prawnych dedykowanych osobom starszym

Istotne znaczenie należy przypisać profesjonalizacji wsparcia osób starszym. Pełnomocnictwa opiekuńczego *Vorsorgevollmacht* udziela się osobie, która faktycznie nadaje się do powierzonego jej zadania i cieszy się zaufaniem mocodawcy. Dopuszczalne jest, aby był to tzw. pełnomocnik zawodowy, który opiekuje się wieloma osobami i jednocześnie mający ku temu odpowiednie kwalifikacje. Z uwagi na swój profesjonalizm jest on gwarantem rzetelności<sup>30</sup>. W Niemczech odnotowuje się w obecnych czasach wzrost znaczenia tzw. usług prywatnych, dokonywanych przez profesjonalnych pełnomocników<sup>31</sup>. Wydaje się, że umożliwienie ustanawiania profesjonalnych pełnomocników opiekuńczych zwiększa obiektywizm ich działania i bezpieczeństwo obrotu. Warto rozważyć określenie prawnych ram działania takich podmiotów także na gruncie prawa polskiego.

### System rejestracji pełnomocnictw

Na aprobatę zasługuje istniejący w Niemczech system rejestracyjny dotyczący udzielonych pełnomocnictw. Niemieckie pełnomocnictwo opiekuńcze *Vorsorgevollmacht* powinno zostać zarejestrowane w Centralnym Rejestrze Pełnomocnictw Prewencyjnych, który jest prowadzony przez Federalną Izbę Notarialną<sup>32</sup>. Wskazano już, że rejestracja nie stanowi bezwzględnego warunku ważności pełnomocnictwa, jest jednak gwarancją jego uwzględnienia przez sąd.

Również w polskim systemie prawnym rekomendowane jest utworzenie takiego rodzaju rejestru oraz umożliwienie dostępu do niego lekarzom, podmiotom medycznym czy organom administracji publicznej. System ten z powodzeniem zastąpiłby dokumentację oświadczeń co do osoby uprawnionej do dokumentacji medycznej czy wyrażającej zgody na leczenie. Wymaga odnotowania, że rejestracja pełnomocnictw w niemieckim systemie prawnym jest odpłatna. Jeżeli takie rozwiązanie miało być recypowane do polskiego systemu prawnego, warto rozważyć pobieranie umiarkowanej bądź niskiej opłaty od wpisów, tak aby zachęcać osoby starsze (często niebędące osobami majątynymi) do korzystania z proponowanej formy wsparcia. Istotą wprowadzenia regulacji ma być bowiem jej użyteczność i powszechne wykorzystywanie w obrocie prawnym.

30 Zob. na ten temat (na gruncie prawa niemieckiego): M. Seibl, *Die Bestimmtheit von Vorsorgevollmachten und Patientenverfügungen*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2016, s. 3280.

31 Zob. J. Stascheit, *Die General- und Vorsorgevollmacht in der notariellen Praxis – Ausgewählte Fragen und Probleme*, „Rheinische Notar-Zeitschrift” 2020, s. 63.

32 Zob. [www.vorsorgeregister.de](http://www.vorsorgeregister.de) (dostęp 1.12.2021).

## Wnioski

Pilna potrzeba podjęcia dyskusji na temat sytuacji prawnej osób starszych, zmierzającej do wypracowania nowoczesnego modelu wsparcia tychże osób w uczestnictwie w obrocie cywilnoprawnym, przy zachowaniu zdolności do czynności prawnej tychże, nie budzi wątpliwości. Zbudowanie takiego modelu jest bowiem konieczne dla zapewnienia należytej ochrony tej stale rosnącej grupy społecznej. Wobec trendu ogólnoswiatowego związanego ze starzeniem się społeczeństw polski system prawny powinien nadążać za dokonującymi się przemianami, dostosowując regulacje prawne do aktualnych potrzeb społecznych i gospodarczych.

Niniejszy artykuł stanowi jedynie przyczynek do badań na temat optymalnego modelu wsparcia osób starszych w aspekcie ich uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym, którego wprowadzenie wydaje się niezbędne. Proponowane w opracowaniu działania zakładają po pierwsze rozważenie zaniechania stosowania instytucji ubezwłasnowolnienia całkowitego wobec osób z dysfunkcjami wieku starczego, a po drugie przyjęcie pierwszeństwa rozwiązań wyprzedzających, opartych na instytucji przedstawicielstwa, a dokładnie pełnomocnictwa prewencyjnego (opiekuńczego), jako rozwiązań najlepiej kształtujących sytuację prawną osób starszych wymagających wsparcia. Tego rodzaju unormowania powinny być oparte na nowym paradygmacie, zgodnie z którym państwo ma być strażnikiem praw, a nie decydem w zakresie kształtowania sytuacji osób starszych w obrocie cywilnoprawnym, a w konsekwencji działania instytucji państwa muszą mieć charakter ostateczny i w pełnym zakresie szanować autonomię jednostki.

Niektóre postulowane w niniejszym artykule wskazówki wprowadzone zostały na podstawie unormowań niemieckich, dotyczących pełnomocnictwa opiekuńczego *Vorsorgevollmacht*. Instytucja ta w sposób należyty realizuje przyjęte założenia modelu prewencyjnego. Zakłada bowiem m.in. rozwiązania elastyczne, szybkie i proste z perspektywy osób w podeszłym wieku i, co istotne, niewykluczające z obrotu cywilnoprawnego. Pełniący funkcję ochronną niemiecki rejestr pełnomocnictw opiekuńczych zasługuje na aprobatę. Uwzględnienie doświadczeń niemieckich może być wartościowe w procesie tworzenia polskiego modelu wsparcia osób starszych.

Na koniec należy podkreślić, że dyskusja nad szczegółowymi rozwiązaniami modelu wsparcia osób starszych, przy założeniu utrzymania ich zdolności do uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym, powinna zmierzać do wypracowania rozwiązań nowoczesnych, spójnych z trendami światowymi, dopasowanych do aktualnych potrzeb tejże grupy społecznej.

## Bibliografia

- Arai M., Becker U., Lipp V., *Adult Guardianship Law for the 21st Century*, Baden-Baden 2011.
- Araujo de Carvalho I., Epping-Jordan J., Pot A.M., Kelley E., Toro N., Thiyagarajan J.A., Beard J.R., *Organizing integrated health-care services to meet older people's needs*, „Bulletin of the World Health Organ” 2017, vol. 95 (11).
- Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., *Instytucja ubezwłasnowolnienia w świetle Konstytucji RP oraz Konwencji OZN o prawach osób niepełnosprawnych*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. XL.
- Bergmann K.O., Pauge B., Steinmeyer H.-D., *Gesamtes Medizinrecht*, Baden-Baden 2018.
- Curry-Sumner I., *Protection of Vulnerable Adults, European added value of an EU legal instrument on the protection of vulnerable adults*, Brussels 2016.
- Dinerstein R., Grewal E G., Martinis J., *Emerging international trends and practices in guardianship law for people with disabilities*, „ILSA Journal of International & Comparative Law” 2016, vol. 22.
- Domański M., *Ubezwłasnowolnienie w prawie polskim a wybrane standardy międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 17.
- Ernst U., *Ubezwłasnowolnienie*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2010, nr 4.
- Herring J., *Vulnerable adults and the law*, Oxford 2016.
- Knittel B., *Die Vorsorgevollmacht. Was darf der Bevollmächtigte?*, München 2019.
- Machnikowski P., *Pełnomocnictwo opiekuńcze w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w latach 2012–2015*, „Rejent” 2016, nr 5.
- Malarewicz-Jakubów A., *Wsparcie prawne osób starszych*, Warszawa 2017.
- Mikołajczyk B., *Międzynarodowa ochrona praw osób starszych*, Warszawa 2012.
- Stascheit J., *Die General- und Vorsorgevollmacht in der notariellen Praxis – Ausgewählte Fragen und Probleme*, „Rheinische Notar-Zeitschrift” 2020.
- Seibl M., *Die Bestimmtheit von Vorsorgevollmachten und Patientenverfügungen*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2016.
- Szwed M., *Likwidacja konstrukcji ubezwłasnowolnienia w Gruzji po wyroku Sądu konstytucyjnego z 8 października 2014 r.*, „Przegląd Legislacyjny” 2017, nr 1.
- Watson J., *Supported decision-making*, „Intellectual Disability Australasia” 2017, vol. 38, issue 4.
- Zima-Parjaszewska M., *Artykuł 12 Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami a ubezwłasnowolnienie w Polsce*, „Studia Prawnicze” 2013, nr 2.

## A discussion on supporting the elderly in legal transactions

### Abstract

This article is a contribution to research on the optimal model of support for older people in terms of their participation in civil law transactions, in particular in the area of their legal capacity and possible assistance in carrying out such activities. The aim of this study is to define preliminary guidelines relating to the proposed new model, recognizing that the legal system should ensure the possibility of extensive use by older people of innovative legal tools tailored to their real needs and supporting their active participation in legal transactions. The work uses the method of investigation of the law in force and the legal comparison method. The measures proposed in this study assume, firstly, a discussion on abandoning the use of total incapacitation in the case of elderly people, which excludes people with old age conditions from participation in civil law transactions. Secondly, introducing the priority of pre-emptive solutions in the area of shaping the legal situation of older people, based on the institution of representation, and more precisely a lasting (preventive) power of attorney. The innovative regulations should be based on the paradigm according to which the state should be the guardian of rights, and not the decision-maker in shaping the situation of older people in civil law transactions, and, consequently, the actions of state institutions should be final.

**Keywords:** elderly people, support for elderly people, participation of elderly people in legal transactions

### CYTOWANIE

Balwicka-Szczyrba M., *Rozważania nad wsparciem osób starszych w obrocie cywilnoprawnym*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 3 (vol. 39), 9–22, DOI: 10.18276/ais.2022.39-01.